

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE • CİLT 9
Dönemler ve Zihniyetler

İletişim Yayınları 1374 • Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce 9

ISBN-13: 978-975-05-0657-4 (Ciltsiz) • ISBN-13: 978-975-470-909-4 (Ciltsiz Tk. No.)

ISBN-13: 978-975-05-0658-1 (Ciltli) • ISBN-13: 978-975-05-0003-9 (Ciltli Tk. No.)

© 2009 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2009, İstanbul

2. Baskı 2022, İstanbul

SAYFA ve KAPAK TASARIMI Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Begüm Güzel

DİZİN Özgür Yıldız

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

MODERN
TÜRKİYE'DE
SİYASÎ
DÜŞÜNCE

CİLT 9

Dönemler
ve
Zihniyetler

GENEL YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
İLETİŞİM A.Ş. ADINA SAHİBİ Tuğrul Paşaoğlu
YAYIN KURULU Murat Belge, Tanıl Bora, Ahmet Çiğdem,
Bağış Erten, Murat Gültekingil, Ahmet Insel,
Ömer Laçiner, Kerem Ünüvar
EDİTÖRLER Tanıl Bora, Murat Gültekingil
YAYIN SEKRETERLERİ Levent Cantek, Kıvanç Koçak, Kerem Ünüvar
CİLT EDİTÖRLERİ BİRİNCİ CİLT
Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası:
Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi: MEHMET Ö. ALKAN
İKİNCİ CİLT
Kemalizm: AHMET INSEL
ÜÇÜNCÜ CİLT
Modernleşme ve Batıcılık: UYGUR KOCABAŞOĞLU
DÖRDÜNCÜ CİLT
Milliyetçilik: TANIL BORA
BEŞİNCİ CİLT
Muhafazakârlık: AHMET ÇİĞDEM
ALTINCI CİLT
İslâmcılık: YASIN AKTAY
YEDİNCİ CİLT
Liberalizm: MUSTAFA ERDOĞAN - MURAT YILMAZ
SEKİZİNCİ CİLT
Sol: MURAT GÜLTEKİNGİL
DOKUZUNCU CİLT
Dönemler ve Zihniyetler: ÖMER LAÇINER
ONUNCU CİLT
Feminizm: FERYAL SAYGILIGİL - NACIDE BERBER

MODERN TÜRKİYE'DE SİYASÎ DÜŞÜNCE

9. CİLDİN YAZARLARI

SEVGİ ADAK • MELTEM AHISKA • YİĞİT AKIN • YILDIZ AKPOLAT • CİHAN AKTAŞ • ÜMİT AKTAŞ • YASIN AKTAY • AYŞEGÜL ALTINAY • ŞÜKRÜ ARGİN • CUMHUR ASLAN • AKIN ATAÜZ • SUAVİ AYDIN • MURAT BELGE • AKSU BORA • TANIL BORA • HAMİT BOZARSLAN • NERGİS CANEFE • FUNDA ŞENOL CANTEK • LEVENT CANTEK • MURAT ÇELİKKAN • MENDERES ÇINAR • ALİ ÇİFTÇİ • AHMET ÇİĞDEM • ERDEM DENK • NECMİ ERDOĞAN • MURAT ERGİN • ALİ ERGUR • ALEV ERKİLET • ENGİN ERKİNER • ORHANGAZİ ERTEKİN • CEMAL FEDAYİ • ÜMİT FIRAT • HALDUN GÜLALP • ŞÜKRÜ HANIOĞLU • AYŞE HÜR • BAYRAM KAÇMAZOĞLU • KILIÇ BUĞRA KANAT • METİN KARABAŞOĞLU • KURTULUŞ KAYALI • METE KAYNAR • ÜMİT KIVANÇ • SÜREYYA TAMER KOZAKLI • ZERRİN KURTOĞLU • ÖMER LAÇİNER • ETYEN MAHÇUPYAN • RECEP MARAŞLI • RONI MARGULİES • NURAY MERT • ORHAN MİROĞLU • MURATHAN MÜNGAN • ZÜLKÜF ORUÇ • SEYFİ ÖNGİDER • OKTAY ÖZEL • YASEMİN ÖZGÜN-ÇAKAR • BEKİR BERAT ÖZİPEK • ALİ SOMEL • NESİM ŞEKER • BAYRAM ŞEN • SERDAR ŞENGÜL • UMUR TALU • DENİZ TANSEL • YÜKSEL TAŞKIN • ULAŞ TOL • M. ALİ TUNALI • ÖMER TURAN • ÖMER TÜRKES • MEHMET UĞUR • SEVGİ YÖNEY ÇUBUKÇU • KEREM ÜNÜVAR • AYHAN YALÇINKAYA • AHMET YILDIZ • FERİDUN YILMAZ • YAPRAK ZİHNİOĞLU

İçindekiler

Sunuş 15

MURAT BELGE
Türkiye’de Siyasî Düşüncenin Ana Çizgileri 39

ÜMİT KIVANÇ
Üstüne Ciltler Yazılmış Hayalet 63

Aydınlar

ŞÜKRÜ ARGİN
Türk Aydınının Devlet Aşkı ve Aşkın Devlet Anlayışı 84

AHMET ÇİĞDEM
Entelektüeller ve İdeolojiler 112

• **Baykan Sezer**
KURTULUŞ KAYALI 114

TANIL BORA
Uzmanlaşma ile Popülerizasyon Arasında Aydın 125

• **Mehmet Ali Aybar**
SEVGİ ADAK - ÖMER TURAN 132

• **Doğan Avcıoğlu**
ÖMER TURAN 159

- **Kıvılcımlı Söyleminin Uğrakları:
Tarih, Gelenek ve “Kutsal İhtilalcilik”**
NECMİ ERDOĞAN.....180

TANER TİMUR
Yakın Tarihimizde Siyaset, İdeoloji ve Bilim.....195

- **İsmail Beşikçi**
MURAT ÇELİKKAN.....198

OKTAY ÖZEL
Ömer Lütfi Barkan.....224

H. BAYRAM KAÇMAZOĞLU
**Bazı Bilim İnsanlarının Türkiye’deki Siyasal Düşün
Tarihine Katkıları Üzerine Bir Deneme**.....233

Devlet Zihniyeti

M. ŞÜKRÜ HANIOĞLU
“İttihatçılık”.....249

YASEMİN ÖZGÜN-ÇAKAR
Otoriter Düzenleme Zihniyeti Olarak Anayasacılık.....259

- **Osmanlı’dan Bugüne Parçalı Kamusal Alanda
“Toplum” Meselesi**
ETYEN MAHÇUPYAN.....273

ORHANGAZİ ERTEKİN
Türkiye’de Hukuk-Siyaset İlişkileri.....285

- **Kemalist Rejimin İnşası: Takrir-i Sükûn Kanunu**
SEYFİ ÖNGİDER.....312

ALİ SOMEL
Türkiye’de Kalkınma Planlaması Efsanesi.....319

- **Umutlar, Korkular, Kaygılar:
Dünya İktisadi Buhranının
Siyasal Düşünce Ortamına Etkileri**
YİĞİT AKIN.....334

Milliyetçilik, Irkçılık, Faşizm

TANIL BORA

Türkiye’de Faşist İdeoloji 349

- *Türkiye’de Siyasî Şiddetin Fikrî Kaynakları*
HAMİT BOZARSLAN 370

MURAT ERGİN

Türk Kimliği ve Irksal Sözlükler 386

- *Yalçın Küçük*
SÜREYYA TAMER KOZAKLI 394

Sol-Sağ, “Merkez”

TANEL DEMİREL

1946-1980 Döneminde “Sol” ve “Sağ” 413

- *Çetin Altan*
DENİZ TANSEL 424

YÜKSEL TAŞKIN

Türkiye’de Sağcılık 451

- *Erol Güngör*
KILIÇ BUĞRA KANAT 460

- *Türk Sağı ve Ekonomi Fikri*
FERİDUN YILMAZ 474

MENDERES ÇINAR

Merkezsiz Siyaset, Siyasetsiz Merkez 497

- *Süleyman Demirel*
TANIL BORA 502

SEVGİ UÇAN ÇUBUKÇU

*Türkiye’de Merkez Solun
“Sosyal Demokratlaş(ama)ma” Vakası* 519

- *Turan Güneş*
CEMAL FEDAYİ 528

Kürt Sorunu

AHMET YILDIZ

**Kürt Ulusal Hareketinin Üç Tarz-ı Siyaseti:
Kemalizm, İslâmcılık ve Sol**.....545

- **Orhan Kotan**
RECEP MARAŞLI.....559
- **Sait Kırmızıtoprak**
ORHAN MİROĞLU.....585
- **Kürt Sorunu ve PKK**
ÖMER LAÇİNER.....606

Din, Laiklik, İslâmcılık

ZERRİN KURTOĞLU

**Devlet Akli ve Toplumsal Muhayyile Arasında
Din ve Siyaset**.....617

- **Medreseden Okula
Osmanlı-Cumhuriyet Modernleşmesi**
SERDAR ŞENGÜL.....634

CİHAN AKTAŞ

İslâmi Hayat Tarzının Yeniden Keşfi.....651

HALDUN GÜLALP

Türkiye’de Laiklik ve Sol.....669

METİN KARABAŞOĞLU

İslâm ve Milliyetçilik Arasındaki İlişki ve Etkileşim.....690

- **Geçmişten Günümüze Millî Türk Talebe Birliği**
ZÜLKÜF ÖRUÇ.....703
- **Milliyetçi-Muhafazakâr Bir Dergi Olarak
Türk Edebiyatı Dergisi**
YILDIZ AKPOLAT.....710

ÜMİT AKTAŞ

İslâmcılık ve Sosyalizm 722

- *Türkiye’de İslâm ve Sol veya İslâmcılar ve Solcular*
YASİN AKTAY 758

AYHAN YALÇINKAYA

Siyaset, Din, Alevilik ve Özgürlük Hayaleti 785*Kadınlar, Toplumsal Cinsiyet*

YAPRAK ZİHNİOĞLU

*Kadın Kurtuluşu Hareketlerinin
Siyasal İdeolojiler Boyunca Seyri (1908-2008)* 805

- *“Kadın Sorunu” mu, Erkek Egemenliği mi?*
AKSU BORA 818

TANIL BORA - ULAŞ TOL

Siyasal Düşünce ve Erkek Dili 825*Basın-Medya, Edebiyat, Sanat*

M. ALİ TUNALI

Siyasî Fikir Dergileri 837

A. ÖMER TÜRKEŞ

Toplum ve Kimlik Kurma Kılavuzu Olarak Roman 844

NECMİ SÖNMEZ

Türkiye’de Siyasî Düşüncenin Görsel Sanatlara Bakışı ... 870

TANIL BORA - LEVENT CANTEK

*Köşe Yazarlığındaki Değişim ve
Politik Düşünce Vasatı* 879

- *Refik Halid Karay*
NURAY MERT 882

- *Medyanın Siyasal İdeolojilere Etkileri*
UMUR TALU 902

LEVENT CANTEK

Aziz Nesin..... 917

“Çeviri” Düşünce?

ALİ ERGUR

*Türkiye’de Siyasî Düşüncenin Gelişmesinde
Fransız Etkisi*..... 927

- **“Acentacılık” Kavramı Üzerine**
AHMET ÇİĞDEM..... 945

SUAVİ AYDIN

Türk Düşüncesinde Alman Etkisi..... 947

BEKİR BERAT ÖZİPEK

*Anglo-Sakson ve Fransız Siyasî Modelleri Arasında
Osmanlı ve Cumhuriyet Modernleşmesi*..... 971

- **Modernizmin Vaad Edilmiş Cennetinin Kapısında
İki Ülke: Finlandiya ve Türkiye**
FUNDA ŞENOL CANTEK..... 981

Dünya, Avrupa, Batı-Doğu

ENGİN ERKİNER

Teori Sol ve “Mahalle Baskısı”..... 987

MEHMET UĞUR

Türkiye’de Avrupa Birliği Sorunu..... 999

- **Sağ ve Sol Siyasal Düşüncede Emperyalizm**
KEREM ÜNÜVAR..... 1018

MELTEM AHISKA

Garbiyatçılık: Türkiye’de Modernliğin Grameri..... 1039

- **Celal Nuri İleri**
CUMHUR ARSLAN..... 1042

ALEV ERKİLET
Modern Türkiye’de Doğu Düşüncesine Yaklaşımlar 1066

AKIN ATAÜZ
*Türkiye’de Siyasî Partilerin ve Siyasî Düşüncenin
Çevre/Ekoloji Sorununa Yaklaşımı Üzerine* 1075

Tabular

METE K. KAYNAR
Totem, Tabu, Mustafa Kemal ve Atatürkçülük 1089

AYŞE HÜR
*Türk Millî Kimliğinin Kurucu Unsuru Olarak
Ermeni Tabusu* 1121

TANIL BORA - BAYRAM ŞEN
Saklı Bir Ayrışma Eksenî: Rumelîliler-Anadolulular 1149

NESİM ŞEKER
Millî Mücadele Dönemi 1163

• *Kâzım Karabekir*
ALİ ÇİFTÇİ 1177

ÜMİT FIRAT
Doğmalar, Tabular, Siyaset ve Kürtler 1195

ERDEM DENK
Türkiye Siyasetinin Dış Politik(a) Tabuları 1207

NERGİS CANEFE
*Vatanını Arayan Devlet:
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti* 1229

AYŞEGÜL ALTINAY
Tabulaşan Ordu, Yok Sayılan Militarizm 1245

YASİN AKTAY

*Halife Sonrası Durumdan Vatandaşlık Siyasetine:
İslâmcı Politik Teolojinin Seyir Notları* 1258

MURATHAN MÜNGAN

Yalpa 1281

Kaynakça 1296

Yazarlar Hakkında 1330

Dizin 1333

Sunuş

Bu ciltteki yazıların bir bölümünü, siyasal düşünce alanımızda kendi özgül mecralarını ancak şu son on yıllarda oluşturabilmiş feminizm, anarşizm, çevrecilik ve Kürt milliyetçiliği gibi akımlara dair yazılar ile, önceki ciltlere katkı niteliği taşıyan makaleler oluşturuyor. Bu, son bahsedilen katkı türündeki yazılar daha ziyade, başlıca düşünce akımlarının bazıları arasında mevcut veya tasarlanabilir kesişme, örtüşme noktalarına dairdir. Ve dolayısıyla, söz konusu “örtüşme” noktalarını veya bunun ihtimal ya da imkânını ciddiye almış, o nedenle de ilgili akımların ana mecrası dışında durmuş –‘itilmiş’– düşünürlerimizi de kapsıyor.

Bu cildin asıl konusunun işlendiği ikinci bölümde ise, Türkiye’de siyasal düşüncenin genel ve dönemsel değerlendirilmesine ilişkin, bu bağlamda onun karakteristiklerine işaret etmeye matuf yazılar yer alıyor. Bu yazılar siyasal düşünüşümüzün hem içerik hem de tarz olarak –özellikle kendine özgü yönlerini öne çıkararak– genel-

lenebilir, yani tüm akımlara teşmil edilebilir zihni/olgusal faktörleri sergileme amaçlı denemelerdir.

Zihni/olgusal deyimini ile kastedilenin Türkiye toplumunun özellikle son yüzyılına ait birçok belirleyici önemde toplumsal-ekonomik siyasî... olay ve kişilikler hakkında “sessizliği koruma veya başka türlü ifade edilemezlik” biçiminde işleyen bir kural, yani tabular olduğunu belirtelim. Bu ciltte o tabular elbette olgusal içeriği açıklanarak değil, ama genel siyasal düşünce üzerinde ve içindeki işlevi ve sonuçları açısından ele alınacaktır. Bu giriş/sunuş yazısında ise hemen tüm akımlarıyla Türkiye’deki siyasal düşünüş alanının bu tabuların birçoğunu neden bu denli itirazsızca içselleştirebilmiş; tamamen onaylamış, benimsemiş olmayanların da en azından sessizlik, ifade etmeme kuralına uymuş olduğu konusu üzerinde etraflıca bir yorum yer alacaktır.

Ancak, bu aslı konumuza geçmeden önce, en azından kapsamı, hacmi itibarıyla benzer bir esere yerini ter-

ketmesi için on yıldan fazlası gerekcek olan *Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce* ciltlerinin bu sonuncusunun, hazırlanışında gözettiğimiz birkaç önemli noktayı bilhassa belirtmemiz gerekiyor.

* * *

Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce’nin sadece bu cildi değil, daha tamamı planlanma aşamasında iken, bilmekteydik ki Türkiye, yüz yılı aşkındır siyasal ufkunu, düşünüş tarzını belirleyen modernleşme paradigması içinde teşekkül etmiş bütün akımları ile oluşturduğu zihniyet dünyasını kaçınılmaz olarak değişime zorlayan sarsıntılı bir süreçten geçmekteydi.

İki yönlü bir zorlama idi bu. İlki, giderek etkisini dünya ölçeğinde duyuran, kapitalizmin devletçi –“reel sosyalist”– versiyonuna karşı kazandığı “zafer”le de taçlanıp hızlanan postmodern evreye geçişin, parlak teknolojik atılımların da eşlik ettiği ideolojik, kültürel nüfuzundan kaynaklanmaktaydı. İkincisi ise, Türkiye’nin yüzyıllık sancılı modernleşme tarihinde bir kırılma, savrulma noktası olarak 12 Eylül rejimi ertesinde, bu kırılma ve tahribatın enkazı üzerinde siyasal düşüncenin mecralarını yeniden oluşturma ihtiyacının gereği idi.

Bu iki etkenin ortak noktası modernleşme sürecinin sorgulanmasıdır. Ancak, postmodern sorgulama, yani ileri endüstriyel toplumlar üzerinden yapılmakta olanı, modern dönemin birey ve topluluklara kazan-

dırdığı siyasal özne/etken olma hak ve özgürlüğünü erişebildiği sınırların ötesine geçmek, bu dönemi belirleyen ulus-devlet formatlarını aşmak gibi bir eğilim ve vurgu taşıyorken; Türkiye’deki sorgulama, yüz yılı aşkın bir modernleşme tarihimiz olmasına, eğitim, öğrenim ve ekonomide azımsanamayacak mesafeler alınmış olmasına rağmen, siyasal planda sonuçların neden bu denli kısır, kısıtlı ve kırılğan olduğu sorusunda düğümleniyordu.

1980’lere kadar Türkiye siyasal düşünce dünyasında bu sorunun cevabı apaçık gibiydi. O sonucun yegâne sorumlusunun İslâmcı-muhafazakâr akım-çevreler olduğu genel kabul halindeydi ve sözkonusu çevre-akımlar da bu ithamlar karşısında savunma durumundaydı. Suçlayıcıların odağında ise resmî-Atatürkçü-ideoloji yer alıyor ve başta sol –sosyalist– etiketliler olmak üzere diğer akım ve hareketler de onun mantığını kendi özel argümanları ile takviye ediyordu. Bunlar olurken, bir modernleşme) ideolojisi olduğu peşinen varsayılan Atatürkçülüğün asli sahibi ve taşıyıcısının ordu ve onun yörengesindeki yüksek bürokrasi olduğu da kabul ediliyor ve bunların Türkiye modernleşmesinin en güçlü ve kararlı ögesi olduğundan da şüphe duyulmuyordu.

12 Eylül darbesi, uygulamaları ve hazırlattığı 1982 Anayasası ile kurduğu rejim; Türkiye modernleşmesinin tamamına damgasını vurmuş bu düşünme biçiminin ve varsayımları-

nın yanlış/yanıltıcı olabileceği fikrini tetikleyecek kadar çarpıcı bir deneyim oldu ülke kamuoyu için. Milliyetçisinden sosyalistine, liberal veya sosyal demokrat eğilimlisinden İslâmcısına, muhafazakârına kadar tüm hareket ve akımlar, Atatürkçülük ve onun adına meşrulaştırılan bir modernleşme amacından söz edilebilse dahi, bunun aslında hayli yalınkat ve arkaik bir “güçlü devlet” mantığı ile sınırlı olduğunu farkettiler. Tebaasını ve toprağını kaybetmemeye odaklı bu devlet mantığıyla kendini özdeşleştirmiş bir zümrenin modernleşmenin ekonomik, toplumsal, kültürel boyutlarını bu mantık ve konumu süzgecinde sınırlamış ve sınırlandırıyor olabileceği fikri açıkça tartışılır oldu. Bu haliyle çarpıtıcı araçsallaştırmanın, bunca on yıl sonra hâlâ “azgelişmiş”lik kategorisinde debelenmemizde modernleşme karşıtlarından daha fazla payı olduğu tespiti, çok farklı çevreler tarafından ifade edilir oldu böylece.

Bu, Türkiye’deki siyasal düşüncenin –bütün akımları ile– içinde şekillendiği yüz yıllık modernleşme paradigmasının artık dışına çıkıldığı anlamına gelir. Çünkü o paradigma, 19. yüzyıl ortalarından beri, asli taşıyıcı gücü Ordu/Devlet olan bir ana modernleşme mecrası olduğunu, bunun Cumhuriyet ve ertesinde Mustafa Kemal Atatürk odaklı –Atatürkçülük adıyla– devam ettiğini esas alır. Modernleşmenin Ordu/Devlet ve Atatürkçülüğün üzerinde, tâbi olunan bir amaç değil, aksine kendi(ler)ine

tâbi kılınan, öyle yorumlanan ve uygulanan bir “araç” olduğunu –nihayet– keşfetmek; bu keşfin ışığında yakın dönem tarihine yeniden bakmayı kaçınılmaz bir ihtiyaç haline getirdiği gibi; siyasal yelpazedeki konumunu da yeniden gözden geçirmeyi gerektirir. Çünkü bu ülke/toplumun siyasal akımlar yelpazesinin sol-sağ, ilerici-gerici, demokrat-otoriter gibi koordinatları, bizatihi modernliğin tanımından hareketle değil, asıl olarak modernlikle Atatürkçülük özdeşleştirilmesinden ötürü, Atatürkçülükten hareketle –Atatürkçülere göre– belirlenmiş, akım/hareketlerin nerede tanımlandıkları, “ne oldukları” bununla tespit edilegelmişti. Bütün o kavram ve nitelermelerin artık –ve herhalde evrensel ölçütler uyarınca– yeniden tanımlanmaları, akım veya fikirlerin bu çerçevede konumlandırılması gerekiyordu.

1980’lerin ortalarından beri bu ihtiyaç duyulmasına rağmen siyasal düşünce alanımızda hâlâ eski kavram ve kıstasların –çoğu yıpranmış, içeriği boşalmış veya bulanmış da olsa– kulanılageliyor olması, yenilerinin oturmamış olması şüphesiz ilk planda, dünya ölçeğinde de benzer bir durumun varlığına bağlanabilir. Kimilerince “büyük anlatıların –ideolojilerin– sonu, çöküşü” diye adlandırılan ve modern zihniyet dünyasını oluşturan başlıca kavram ve kabullerin iç çelişki ve boşluklarını sergileyerek, onları yapı çözüme uğratarak zimnen veya açıkça kapsamlı, iç tutarlılığı olan açıklama ve anlamlandırma

perspektiflerinin olamayacağını, hatta olmaması gerektiğini savunan post-modern dalganın “küresel” hegemonyasının burada birinci derecede görünür etkisi vardır. Siyasal akım ve programların yerini –modern kavram ve ölçütlerle bakıldığında eklektik denilmesine aldırılmayan– “proje”lerin, fikrin yerini imaj oluşturma ve iletişim tekniklerinin aldığı bu post-modern(lığe) geçiş durumu kalıcı olamaz; olmamalıdır ve zaten sürdürülebilir sınırına da yaklaşmıştır. 1990’lardan beri siyasetin dünya ölçeğinde, bu saydığımız özellikleri yanında etnik, dinî, mezhepsel, bölgesel kimlik hareketleri üzerinden “yapılan” kanalının etkinleşmesi de öyle.

Bu bakımdan, önümüzdeki yakın onyıllar içinde bu geçiş evresinin sona ereceğini, siyasal düşünce dünyasının –herhalde şimdikilerden mahiyetçe hayli farklı– varsayımlar üzerinden kendi-özgül akımlarının teşekkülü ile yeniden canlanacağını kesinlikle öne sürebiliriz. Elbetteki bu akımların her biri modern çağ akımlarından birini veya bir kısmını kendi öncülü, onun son üç-dört yüzyıl boyunca temsil ettiği, ilham ve gerçekleştirme umudu verdiği kabul, değer ve amaçların bu yeni koşul ve ufuklarda mirasçısı sayacaktır. Fakat bu, kendini bir tarife bağlama bir sonraki aşama olacak, sözkonusu 21. yüzyıl siyasal akımlarının, tarihen yerini alacakları akımlarla önce “şiddetli” bir hesaplaşma/çatışma evresinden geçmeleri gerekecektir.

Ayrıca belirtmek gerekir ki; herne-

kadar değil ulus-devlet, kıtalar ve uygarlık alanlarının, dil gruplarının empoze edegeldikleri sınırlara tâbi olmayacak olan bu akımlar, küresel bir ses/sentez olarak, insanlığın özellikle şu son yüzyıllardaki siyasal deneyimlerinin mirasıyla yoğrulmuş olarak şekillenecekler ise de; bu mirası oraya taşıyacak olanlar son asırların ulus-devlet dünyaları içinden, toplumlarının siyasal birikimlerini bu potaya katmak için gelecektir.

Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce ciltleri bu bakımdan önemlidir. Topluca, bu ülke/toplumun siyasal bilgi, fikir hasılasının yer aldığı başlıca mecralar üzerinden ilk tasnifinin ve günümüz ölçütleri dahilinde yapılan değerlendirmelerin sonraki ilk onyıllın kuşakları için çok önemli bir veri, malzeme olacağına eminiz.

Ama bu cildin sunuş yazısında, bir adım daha atıp, akımlar toplamı olarak Türkiye’deki siyasal düşünüşün tamamına şamil bazı çıkarımları da buna eklemek istiyoruz.

* * *

Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce ciltlerinde yer alan yazıların tümü de – az önce özetle anlatılan– 12 Eylül dönemi sonrasında, yani Atatürkçü-resmî-ideolojinin abluka/ambargosunun fiilen kırıldığı bir evrede, 2000’li yıllarda kaleme alındı. Bu geçiş döneminde, aynı zamanda Cumhuriyet’in kuruluşundan beri adeta kurumsallaşmış olan düşünce-ifade yasaqlarının ve Cumhuriyet’in arefesi ve ertesindeki birçok olay ve uygulamaya

ilişkin tabuların da geniş ölçüde kalkmış olması da özellikle belirtilmelidir.

Şüphesiz, eğer Türkiye’de siyasal düşünce alanının, ufkunun hem bütün hem de başlıca mecraları itibariyle darlığından, sığılığında, tutarlılıktan ziyade eklektizme ve ikameciliğe meyilli olduğundan bahsedilecekse, bunun nedeni öncelikle sözkonusu düşünce yasağı kurumu ve tabulardır.

Bazı düşüncelerin yasaklanması ve kimi konuların tabu addedilmesi, Batı dışı toplumlarda olduğu gibi Batı’daki modernleşmenin ilk safhalarında da mevcuttur. Dolayısıyla hernekadar düşünce-ifade özgürlüğü ve tabuların reddi bir modernlik göstergesi/ölçütü sayılıyor olsa da Türkiye’deki durum bir anormallik, istisnailik sayılamaz.

Ama öte yandan, sözkonusu yasak ve tabuların, kendini toplumun üzerinde konumlandırmış pre-modern bir devlet anlayışı ve onun resmî ideolojisi tarafından yürürlüğe konulduğu noktasından hareketle, bunları Türkiye –sivil– siyasal düşünüş dünyasının “dışsal” etkeni de sayamayız.

Bu tespit, sadece o yasak ve tabuların başta muhafazakârlık ve milliyetçilik olmak üzere derece derece hemen tüm akımlar tarafından şu veya bu ölçüde savunulduğu, desteklendiği olgusuna dayanılarak yapılmış değildir. Yani düşünce-ifade özgürlüğü, tabu reddi konusunda 20. yüzyıl Türkiye’si siyasal düşünce dünyasının “iç”inde geniş ölçüde uzlaşmış bir ilke olduğu ama “devlet”in aksi yöndeki dayatması ile başedemediği de söylenemez. Nitekim Cumhuriyet’in kuruluşundan

21. yüzyıl eşığıne kadar “resmî ideoloji”nin kanunlarla yasakladığı akımlar arasında bile modern-demokratik ölçütler dahilinde her tür düşüncenin özgürce ifade edilmesi konusunda bir uzlaşma sağlanamamıştır. Daha da dikkat çekici olanı, bu, resmen illegal addedilen sosyalizm, anarşizm, Kürt milliyetçiliği ve İslâmcılık, kendi kânnalları içinde bile, bu ciltte bahsedilen tabuların pek çoğuna dokunmaya dahi cüret edememiş, resmî ideoloji ve legal akımlar gibi, o konularda sessizliğini korumuş, “yok sayma” kuralına riayet etmişlerdir.

Türkiye’deki durumu istisnai kılan ilk nokta işte bu düşünce yasağı ve tabu “kurum”larının içselleştirilme derecesinin yaygınlığı ve derinliğidir.

İkinci nokta ise; hemen her düşünce akımının bizzat kendi içinde de fiilen yasaklanmış düşünce alanları, doğrultuları olması ve özel tabuların varlığıdır. Kasedettiğimiz sadece, zaten temelinde birtakım dokunulmaz konular, sorulmaz sorular olan milliyetçilik, muhafazakârlık, İslâmcılık ve Atatürkçülük gibi akım/ideolojiler değil, liberalizm, sosyalizm gibi kendini de dahil “eleştiri”yi esas alan düşünmeye sınır konulamayacağına dair modern kabulün geçerli olması beklenen ideolojilerdir. Bunların, kurucu varsayımları dahilinde, ele almaktan çekindikleri konular olmamak gerekir ve ayrıca da düşüncelerinin mantığını sonuna kadar götürmeleri beklenir. Oysa, yakın dönemlere kadar –hatta hâlâ bile– bir akım cesametine erişemeyen liberalizmin haliyle cılız

literatüründe ne Türkiye'nin genel yasak ve tabularına net bir karşı duruş ne de liberal akımın kendi içindeki netameli sorun/konuları sorgulayan örnekler vardır. Sosyalist düşünce alanında aynı durum, haliyle daha belirgindir. Örneğin Troçkizm, dünya ölçeğinde bir sosyalist akım olduğu halde Türkiye'de 1980'lere kadar bu alanın hemen tüm diğer akımları, hareketleri tarafından adeta "illegal" sayılmış, fiilen yasak addedilmiş; dünya ve Türkiye sosyalist hareketi tarihinin bazı "netameli" iç olayları hakkında fiili bir "resmî açıklama dışında konuşmama" kuralı işlemiştir.

Üçüncü olarak belirtilmesi gereken nokta, son yüzyıl içinde bu ülkenin siyasal düzeninde yapılan büyük değişikliklerin (Cumhuriyet, ulus-devlet ve demokrasi) gerçek bir tartışma sürecinden geçilmeksizin yürürlüğe girebilmiş olmasıdır. Bunların mahiyetlerini, anlam ve içerimlerini açımlayan herhangi bir fikri hazırlık olmadığı gibi, devrin yönetici kadrolarınca ilan edildiklerinde, ne açıkça karşı çıkan bir akım/hareket görülmüş ne de adı geçen akımlar arasında Cumhuriyet'in, ulus-devlet ve demokrasinin – haliyle farklı olması gereken– yorumları üzerinden bunların önemiyle oranlı bir tartışma süreci yaşanmıştır. Gerçi 12 Eylül dönemi sonrasında bilhassa Kürt sorunu ve 1982 Anayasası bağlamında derinliğine denilebilecek bir tartışma, sorgulama süreci başlamış ve devam ediyorsa da; buraya gelinceye kadar, muhafazakârlık, İslâmcılık, milliyetçilik ve resmî Ata-

türkçülüğün oluşturduğu yaygın siyasal düşünüş platformunda Cumhuriyet'i saltanatın ilgasına, demokrasiyi çok partili rejime indirgeyen haliyle sığ bir kavrayışla yetinilmiştir.

Aslında bu sığlık, sığlaştırma, şekilleştirme sözkonusu akımların kullandığı tüm modern siyasal kavramlar için de geçerlidir. Bu kavramlar, modern-öncesi siyasal düzen/zihniyetten bir kopuşu vurgulayacak biçimde içeriklendirilmemiştir. Siyasetin, hakların, işlev ve yükümlülüklerin yeni bir tanım ve tanzimini belirtmekten ziyade, eski kalıplara oturtulabilecek, yani esasta pek bir değişiklik olmadığı algısını verecek biçimde kullanılıyor oluşu dikkat çekicidir.

Bu tutum, İslâmcılıktan Atatürkçülüğe modern siyasal zihniyetle bir biçimde "sorunlu" olduğunu söyleyebileceğimiz akımlar için elbette yadırgatıcı değildir. Ama liberalizm ve sosyalizm gibi, gelişip güçlenmeleri bu "sorumluluk" halinin ifşasına, öneminin kavratılmasına bağlı akımların da bu noktaya pek aldırmamaları düşündürücüdür. Bu aldırmazlığın görünür ilk nedeni, sayıca zaten çok az liberal aydınların Cumhuriyet'in de öncesinden beri muhafazakâr-İslâmcı mecra ile ittifak halinde davranmayı seçmeleri; sosyalistlerin ise İttihat ve Terakki'ye kadar uzatılabilecek bir tarihten beri otoriter-devletçi-modernleşme akımıyla işbirliği, ona yanaşma eğiliminde olmaları gibi politik stratejilerdir denilebilir. Bu hesaplar, sözkonusu akımların kendi perspektifleri doğrultusunda yapabilecekleri radi-